

СПЕЦИФІКА ВЕДЕННЯ ДИСКУСІЙ У ПОЛІТИЧНИХ ТОК-ШОУ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

Розглянуто специфіку ведення дискусій у вітчизняних політичних ток-шоу. Здійснено порівняльний аналіз ідеальної та реальної моделей ведення політичних дискусій.

Ключові слова: ток-шоу, дискусія політична, культура полеміки.

Рассмотрена специфика ведения дискуссий в отечественных политических ток-шоу. Проведен сравнительный анализ идеальной и реальной моделей ведения политических дискуссий.

Ключевые слова: ток-шоу, дискуссия политическая, культура полеміки.

The specific of conduct of Ukrainian political talk-show's discussions is considered. A comparative analysis the ideal and real models of discussions is conducted.

Key words: talk-show, a discussion is political, culture of polemic.

На шляху України до євроінтеграції дискусія стає одним із головних методів узгодження політичних позицій та планування програми подальших дій. Політичні, наукові, соціокультурні дискусії поширюються в усіх сферах людської діяльності. Рейтинги політичних ток-шоу на вітчизняному телебаченні неухильно зростають саме завдяки дискусійності обговорення проблем, що значно більше зацікавлює глядачів, ніж монологічне констатування фактів. Великі інтелектуальні й емоційні затрати учасників дискусії, обговорення альтернативних точок зору, глибоке проникнення в суть проблеми є складовими посиленого інтересу глядачів до політичного ток-шоу. Проте вищезазначені складові формують радше ідеальне ведення дискусій. Виявлення реальної специфіки організації та ведення дискусій у вітчизняних політичних ток-шоу є основним завданням цього дослідження.

Розбудова в Україні демократичного громадянського суспільства, підвищення суспільної самосвідомості зумовлює виникнення в широких верств населення долучитися до політичного процесу максимально зручним чином. Саме тому в сучасному українському медіапросторі збільшується частка телевізійного продукту, що побудований за принципом діалогу, у якому прямо чи опосередковано бере участь глядач. Подібний формат телевізійних передач дістав назву «ток-шоу» — один із видів телевізійних або радіопрограм, у якому беруть участь ведучий (ведучі), спеціально запрошені люди (політики, артисти, експерти) та глядачі [1]. Основна мета політичного ток-шоу — зацікавити телеглядача думкою про те, що його точка зору є вагомю і може сприяти вирішенню важливих державних

завдань. Дуже часто організатори ток-шоу спекулюють на інстинктах і почуттях людини (цікавість, азарт, агресія), активно використовують різноманітні засоби маніпуляції суспільною думкою.

Незважаючи на порівняно нетривалу історію цього телевізійного жанру, він дедалі частіше стає об'єктом соціологічного та політологічного аналізу, який має на меті з'ясувати причини популярності, ступінь достовірності декларованого як основний принцип ток-шоу гасла про реальну участь глядача в процесі обговорення та впливу на загальну драматургічну структуру.

Мета статті — визначити специфіку ведення дискусій у політичних ток-шоу на вітчизняному телебаченні, ступінь їх відповідності декларованим принципам об'єктивності та плюралізму думок.

Термінологічний аналіз предметної сфери «дискусії в політичних ток-шоу» свідчить, що фахівці розрізняють кілька видів ток-шоу: телеміст, теледебати, бесіда, дискусія. Зокрема, Н. В. Вакурова характеризує дискусію як жанр аналітичної публіцистики, зазвичай, полілог, за участю ведучого і не менше двох носіїв контрастних точок зору на певну суспільнозначущу проблему або будь-яких ньюзмейкерів, одночасна поява яких у кадрі символізує протилежність. Оскільки дискусія найчастіше транслюється без відеоряду, видовищність залежить від професіоналізму ведучого у виборі учасників, підготовці проблеми, вміння імпровізувати в процесі бесіди. Різновидом дискусії є теледебати [3, с. 24–36].

Нині існує безліч визначень сутності поняття «дискусія». Найточнішим із них, на нашу думку, є підхід С. В. Голева [8]: дискусія (диспут політичний) (від лат. *discussion* — розгляд, дослідження) — колективне обговорення певного спірного або невирішеного питання з метою встановити міру істинності в кожній із виголошених точок зору і дійти спільної думки.

Детальніше аналізує поняття «дискусія політична» В. Ф. Халіпов [23] у словнику «Влада. Політика. Державна служба». Дискусію науковець визначає як публічний розгляд, обговорення спірної проблеми, питання, теми, в результаті чого виявляються різні, зокрема протилежні, точки зору. Дискусії відбуваються на засіданнях з'їздів, парламентів, різних комітетів і комісій, зборах політичних партій, на шпальтах друкованих видань, у приватних бесідах політичних діячів тощо. Вони можуть бути прогресивними, конструктивними або деструктивними (безплідними), проводитися за умов повної гласності (наприклад, в одній організації, партії), а також у разі її відсутності (зазвичай, в обмеженому колі представників керівних органів). Усі ці варіанти можуть мати як обґрунтування і переваги, так і недоліки. Проведення дискусій потребує від їх учасників професіоналізму, компетентності, політичної культури, витримки, самовладання та цивілізованих способів боротьби проти політичних супротивників (опонентів).

Відомою є теза «в суперечці народжується істина». Для з'ясування істини необхідні дослідження всіх позицій, дискусія, в якій спілкуються не супротивники, а співрозмовники, і всі прагнуть не до перемоги, а до згоди, взаємопорозуміння, яке досягається завдяки аналізу і синтезу думок на існуючу проблему. У такому разі під час дискусії, діалогу, діалектичної бесіди скоріше можна дійти істини (або єдиної мети), ніж під час суперечки, насиченої емоціями, темпераментними випадками, бажанням вразити супротивника, завдати йому болючого удару, обстоюючи власну думку. І чим сильнішим є загострення пристрастей, чим упертіше супротивники нав'язують свою думку, заперечуючи іншу, тим далі вони відходять від істини [21, с. 4].

Отже, конструктивність дискусії, на думку В. Халіпова, є найприйнятнішим засобом досягнення істини та суспільної злагоди. Проте в політичних ток-шоу на вітчизняному телебаченні ситуація інша. У словесному протиборстві опоненти, зазвичай, прагнуть перемоги, тому суперечка завжди відбувається на межі полеміки. Полеміка (грецьке *polemikos* війовничий) передбачає ворожі, взаємовиключні позиції: «...ви прагнете до того, щоб супротивник визнав істинною вашу думку, отже, помилковою — свою; але і він домагається визнання його думки істинною й уникає підтримки вашої. І якщо стосовно одного явища один щось стверджує, а інший це заперечує, то обидва опоненти не можуть мати рацію. Адже, згідно із законом «виключеного третього», як зазначає А. В. Стешов, — істинним може бути або твердження або заперечення, тобто одне з двох, але не обидва разом [21].

У своїй схемі «Механізм спору, дискусії, полеміки» А. В. Стешов розглядає методіку ведення дискусії з двох позицій — «Позиція» та «Опозиція» (рис. 1). У процесі диспуту учасники групи «Позиція» наводять докази, переконання, намагаються схилити опонентів на свою сторону, а кандидати з «Опозиції» ставлять запитання, роблять зауваження та висловлюють протилежні думки. У той час як «Позиція» здійснює критику, розгляд проблеми та її аналіз, «Опозиція» проводить нейтралізацію аргументів, намагається нівелювати переконання протилежної сторони та буде захист своїх поглядів. Цю складову схеми можна вважати слушною, оскільки вона демонструє, наскільки «Позиції» складніше будувати дискусію, вести її. Підготовка коментарів та запитань за темою не потребує стільки часу, скільки укладання доповідей із детальним аналізом проблеми. Цю схему можна визначити як ідеальну, оскільки ґрунтується на ідеалізованих завданнях учасників дискусії — досягнення істини та згоди. Також схема характеризується культурою полеміки — обстоюванням протилежних думок у формі, що не суперечить усталеним у суспільстві цінностям.

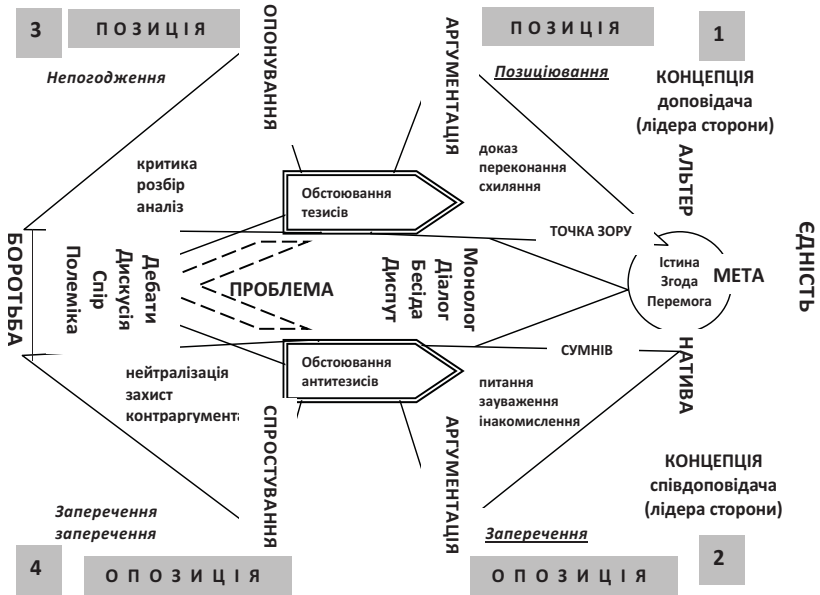

Рис. 1. Ідеальна модель дискусії (за А. В. Стешовим)

У фаховій літературі [12; 14; 19; 20; 21; 22] наводиться декілька етапів дискусії: 1) інформування, 2) аргументація, 3) зауваження, 4) спростування, 5) критика, 6) контраргументація, 7) вироблення рішення, 8) завершення (орієнтація учасників на практичну діяльність). Аналізуючи особливості політичних дискусій на вітчизняному телебаченні, необхідно було визначити ступінь їх результативності, зокрема наявність реального існування двох останніх пунктів у веденні дискусії (вироблення рішення й орієнтація учасників на практичну діяльність), під час здійснення яких, зазвичай, в аудиторії складається остаточне враження щодо того, хто був ближчим до істини. Ведучий узагальнює, оцінює ступінь досягнення істини, відзначає позитивні та негативні моменти в аргументації опонентів та відзначає точку зору, до якої схиляється більшість. Усі вісім етапів ведення дискусії мають місце у вітчизняних ток-шоу. Винятком є останній етап дискусії — орієнтація учасників на практичну діяльність, який часто формує не ведучий, а самі учасники диспуту. І якщо ведучий має підсумувати результати дискусії з позицій аргументації двох сторін, то кожен учасник дискусії формулює суб'єктивні висновки, відповідно до власних політичних амбіцій.

Здійснений аналіз контенту вітчизняних ток-шоу дозволив глибше дослідити специфіку ведення політичного дискурсу та створити реальну схему ведення подібних дискусій (рис. 2).

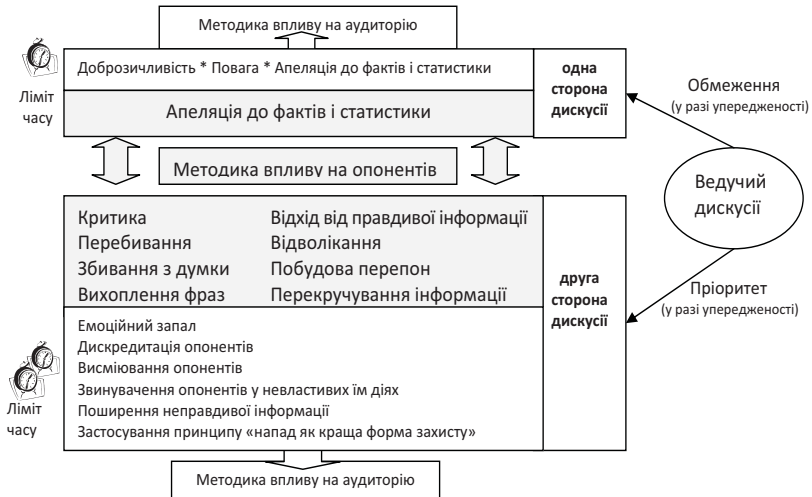

Рис. 2. Реальна схема ведення дискусій у політичних ток-шоу

Характеризуючи схему, слід назвати її принципові властивості. По-перше, це наявність двох «таборів» дискутуючих (спільне зі схемою А. В. Стешова), хоча насправді їх буває більше, оскільки політичних партій в Україні багато і кожна з них має власну мету. Окремо потрібно зазначити про особливості впливу на аудиторію учасників дискусії. У політичних ток-шоу аудиторія під час голосувань поділяється на дві частини: зрілі люди та молодь, і відмінність у відсотках голосування цих двох категорій є суттєвою. Це свідчить про серйозні розбіжності як у менталітеті, так і в політичних поглядах гостей дискусії. Аналіз фахової літератури із психології [5; 11; 16] дозволяє відзначити такі особливості мислення зрілої аудиторії: незалежність мислення, невіддільність авторитету і загальній думці, системність та організованість мислення, стійка зосереджена увага, підвищений інформаційний голод. Мислення молодіжної аудиторії характеризується: емоційним нераціональним сприйняттям, невизначеністю перспектив особистого життя, надмірною прямоотою, максималізмом, чутливістю до протиріч, піддатливістю гіпнотичному впливові, пристрастю до перемоги. Нині одні учасники дискусії значною мірою апелюють до зрілої частини аудиторії, інші — до молоді. Відповідною є й методика впливу на гостей дискусії (виважені докази для зрілих глядачів і емоційно-максималістичні для молодих) (рис. 2).

Під час вивчення ідеальної та реальної схем ведення дискусій у політичних ток-шоу здійснено порівняльний аналіз двох моделей (табл. 1).

Порівняльний аналіз ідеальної та реальної моделей дискусії

Ідеальна модель ведення дискусії	Реальна модель ведення дискусії
Кінцева мета — досягнення істини	Кінцева мета — підвищення власного рейтингу
Ведучий сприяє плюралізму думок	Ведучий надає перевагу одній стороні дискусії в разі упередженості
Єдина мета для всіх учасників дискусії	Кожен учасник дискусії має власну мету
Критика за схемою «ні» — «чому ні» — «пропозиція»	Критика за схемою «ні»
Культура та розважливність дискусії	Емоційність та максималізм дискусії
Апеляція до фактів, аргументація, аналіз	Поширення недостовірної інформації
Опонент як союзник	Опонент як супротивник
Суспільний конструктив	Суспільний деструктив

Окрім вищезазначених позицій ведення дискусії, реальна модель характеризується ще двома особливостями — «чорною» риторикою та демагогією. «Чорна» риторика — це маніпулювання усіма необхідними риторичними, діалектичними, еристичними й рабулістичними прийомами для того, щоб надати бесіді необхідного спрямування і підводити опонента або публіку до бажаного висновку та результату [2, с. 15]. Сила мовних засобів полягає в умінні аргументувати і дискутувати, акцентувати та пропагувати таким чином, щоб оратор завжди (як сформулював А. Шопенгауер «*per fas et nefas*» — усіма правдами і неправдами) перемагав.

Поряд із «чорною» риторикою, учасники вітчизняних політичних ток-шоу вдаються до демагогії — мистецтва політичної агітації завдяки пристрасним публічним виступам [2, с. 124]. Німецький професор Вальтер Оч наводить основні принципи демагогії, серед яких особливо актуальними є такі:

1. Послання відрізняється простотою і зрозумілістю викладення, надає чітку орієнтацію, є прямим керівництвом до дій і спрямовує думку реципієнта в абсолютно визначену сторону.

2. Система світогляду зводиться до поділу всього людства на «своїх» і «чужих» («ворогів»).

3. Зміст доповіді формулюється в одній ударній фразі, що сповіщає «загрозу над своїми».

4. Ні «свої», ні «чужі» не диференціюються. Схвалення або осудження виносяться огульно, відразу всім представникам тієї або іншої групи.

5. Належність індивідуума до «своїх» або «чужих» варіюється залежно від складу аудиторії і цілей, які ставляться партією або особисто демагогом.

6. Для посилення висловлювань до них долучаються звинувачення тих верств населення, яких простіше за все дискредитувати.

7. Точка зору ґрунтується на неперевіраних доказах.

8. Достовірні факти винахідливо спростовуються за допомогою неіснуючих статистичних даних та кількісних показників.

9. Агітаційні прийоми зводяться до використання емоційних та емоціоналізованих тезисів, на яких фокусується вся аргументація.

10. Широко використовуються нові слова, вигадані самим демагогом, а також образні паралелі.

11. Під час дискредитації «чужих» відбувається «перехід на особистості»;

12. «Чужим» приписується готовність до застосування насильницьких дій.

Місце ток-шоу серед інших програм на телебаченні влучно визначає А. С. Вартанов: «Ток-шоу, до якого байдужа масова аудиторія, не має права на місце в ефірі. Ток-шоу за своєю природою — програма-чемпіон, передача, що ставить рекорди. У всьому світі прийнято: як тільки ток-шоу починає втрачати досягнутий рейтинг, одразу ж постає питання про заміну програми на іншу» [4]. Суспільне значення сучасних політичних ток-шоу обговорюється нині в соціальних мережах. Глядачі вважають, що підбором гостей та тем для передачі ведучі намагаються вести дискусію у вигідному для них контексті; цінності ж таких програм нівелюються їх комерційною складовою. Великі рейтинги досягаються не згодою між учасниками дискусії, а стимулюванням конфлікту між опонентами, створенням соціального напруження. На жаль, конфлікт між опонентами призводить до зіткнення між українцями, розхитування суспільного устрою, виникнення економічних проблем. Деструктивний вплив політичних ток-шоу на суспільство не завжди є помітним. Проілюструвати це можна цитатою відомого науковця, доктора філософських наук, професора А. А. Брудного: «Якщо корабель тоне поволі, то всі, хто на ньому плывуть, поступово переконуються, що він потоне не сьогодні, і засинають з думкою, що він не потоне взагалі. Або з якою-небудь іншою думкою, що жодним чином не стосується ні корабля, ні води» [6, с. 134].

Отже, можна підсумувати:

1. Успіх політичних ток-шоу зумовлений двома основними причинами: видимою всесторонністю розкриття проблеми та відчуттям долучення телеглядачів до прийняття політичних рішень.

2. Декларована мета політичних ток-шоу — це пошук істини, консенсус між протилежними точками зору, але реальна практика свідчить про те, що основною метою учасників дискусії є егоїстичні

наміри переконання аудиторії у вигідних їм постулатах і лозунгах. Наслідками такого диспуту є соціальний деструктив, розкол суспільства.

3. Реальна модель ведення дискусій у політичних ток-шоу характеризується порушеннями учасниками культури полеміки; нерівними можливостями щодо висловлення власних думок; недотриманням журналістами-ведучими принципів професійної етики; зазвичай, наданням ведучими пріоритету одній стороні дискусії.

Перспективами подальших досліджень є вивчення контенту політичних ток-шоу зарубіжного медіа-простору; соціально-філософський аналіз поняття «істина»; особливості дотримання принципів журналістської етики та культури полеміки на вітчизняному телебаченні; статистичний аналіз рейтингів різних українських ток-шоу залежно від конкретних психологічних прийомів впливу на аудиторію.

Список літератури

1. Белояр А. Толковый словарь демократического новояза и эвфемизмов [Электронный ресурс] / А. Белояр. — Режим доступа: <http://politike.ru/dictionary/472/word/tok-shou>. — Заглавие с экрана.
2. Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова / К. Бредемайер. — 2-е изд. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. — 224 с. — (Нестандартный подход).
3. Вакурова Н. В. Типология жанров современной экранной продукции / Н. В. Вакурова, Л. И. Московкин. — М. : Проспект, 1997. — 439 с.
4. Вартанов А. С. Актуальные проблемы телевизионного творчества: на телевизионных подмостках : учеб. пособие [Электронный ресурс] / А. С. Вартанов. — Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text6/45.htm>. — Заглавие с экрана.
5. Василюк Ф. Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 392 с.
6. Винокур В. А. Уловки в споре / В. А. Винокур. — СПб. : Речь, 2005. — 142 с.
7. Власов Л. В. Сементовская В. К. Деловое общение / Л. В. Власов, В. К. Сементовская. — Л. : Лениздат, 1980. — 317 с.
8. Голев С. В. Политическая психология. Словарь-справочник / С. В. Голев. — М., 2004. — Режим доступа: <http://www.politike.ru/dictionary/840/word/diskusija-politicheskaja>. — Заглавие с экрана.
9. Иствуд А. Я вас слушаю / А. Иствуд. — М. : Экономика, 1984. — 282 с.
10. Как слово наше отзовется : сб. ст. — М. : Московский рабочий, 1985. — 314 с.
11. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса. Психологическая антропология стресса / Л. А. Китаев-Смык. — М. : Академ. Проект, 2009. — 300 с.
12. Козаржевский А. И. Искусство полеміки / А. И. Козаржевский. — М. : Знание, 1972. — 247 с.
13. Леей В. Д. Искусство быть другим / В. Д. Леей. — М. : Знание, 1980. — 184 с.

14. Линчевский Э. Э. Психологические аспекты взаимопонимания / Э. Э. Линчевский. — Л. : Знание, 1982. — 324 с.
15. Лунева О. В. Психология делового общения / О. В. Лунева, Е. А. Хорошилова // Комсомольская правда. — 1987. — С. 24–31.
16. Олешко В. Ф. Психология журналистики: учеб. пособие / В. Ф. Олешко. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2006. — 240 с.
17. Отто Э. Слово предоставлено вам (Практические рекомендации по ведению деловых бесед и переговоров) / Э. Отто. — М. : Экономика, 1988. — 178 с.
18. Павлова К. Г. Искусство спора: логико-психологические аспекты / К. Г. Павлова. — М. : Знание, 1988. — 320 с.
19. Павлова К. Г. Психология спора / К. Г. Павлова. — Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1988. — 279 с.
20. Предраг М. Как проводить деловую беседу / М. Предраг. — М. : Экономика, 1987. — 193 с.
21. Стешов А. В. Как победить в споре: О культуре полемики / А. В. Стешов. — Л. : Лениздат, 1991. — 191 с.
22. Федосеев П. Н. Об искусстве полемики / П. Н. Федосеев, С. Н. Попов. — М. : Политиздат, 1982. — 345 с.
23. Халипов В. Ф. Власть. Политика. Государственная служба : словарь [Электронный ресурс] / В. Ф. Халипов, Е. В. Халипова. — Режим доступа: <http://www.politike.ru/dictionary/840/word/diskusija-politicheskaja>. — Заглавие с экрана.

Надійшла до редакції 02.12.2013 р.